

Imperialisme Arendt en Mbembe-10

Maieutiek voorjaar 2023
Petra Bolhuis

1

De inzet van Arendt

“Binnen het historische en politieke denken geldt een slecht omschreven, maar algemeen aanvaarde overtuiging dat de beschaving overal ontzield raakt en op instorten staat. Alhoewel de beschaving in sommige delen van de wereld beter bewaard lijkt dan in andere, is ze nergens in staat om het potentieel van deze tijd in goede banen te leiden of om de hedendaagse verschrikkingen afdoend het hoofd te bieden. Radeloze hoop en radeloze vrees lijken met het wezenlijke van de gebeurtenissen meer voeling te hebben dan weloverwogen oordelen en bedachtzame inzichten. De cruciale gebeurtenissen van onze tijd worden door onverbeterlijke doemdenkers niet minder drastisch vergeten dan door roekeloze optimisten.

Dit boek is geschreven tegen de achtergrond van zowel roekeloos optimisme als roekeloze wanhoop. Het stelt dat Vooruitgang en Doem twee kanten van dezelfde medaille zijn, dat ze allebei artikelen van bijgeloof zijn, niet van geloof. Het werd geschreven vanuit de overtuiging dat het mogelijk moet zijn om het verborgen mechanisme bloot te leggen dat alle traditionele elementen van onze politieke en spirituele wereld heeft opgelost en versmolten tot een samenraapsel waarin niets nog zijn eigen waarde lijkt te hebben en alles onherkenbaar is geworden voor het menselijk begrip en onbruikbaar voor menselijke doeleinden. Het is onweerstaanbaar verleidelijk om voor dit proces van afbraak te zwichten, niet alleen omdat dit proces zich valselyk de grandeur van 'historische noodzaak' heeft toegeëigend, maar ook omdat alles wat nog aan het proces ontsnapt, er levenloos, bloedeloos, zinloos en onwettelijk uit begint te zien.” uit de Inleiding op Totalitarisme

Maieutiek 2023

2

2

Imperialisme en antisemitisme

- Gelijkheid was norm en werd meer en meer vorm in de afgelopen jaren,
- Economische belangen en veiligheid lijken ook nu weer deel uit te maken van de terugkeer van stamnationalisme, natiestaat en uitsluiting van anderen die als een bedreiging van dat eigenbelang gelden.
- Arendt zegt dat we op moeten letten dat we niet uit een roep om aangrijpingspunten voor het één of het andere belang de democratie en haar trage, ingewikkelde afwegingen aantasten.

Het onnatuurlijke

- Verwijzingen die al snel hun weg vinden in een complexe situatie die niemand meer overziet, zijn verwijzingen naar het natuurlijke en de menselijke natuur.
- Arendt waarschuwt dat als wij de natuur gaan volgen dat we dan het menselijke opgeven.
- Met 'natuurlijk' bedoelde Hitler een natuurlijke beweging die niet te stuiten was en waar mensen zich dus naar moesten voegen. Alles was alleen waar en goed als het de natuur zijn gang liet gaan of stimuleerde in zijn noodzakelijke loop der dingen. En hij alleen wist welke kant de natuur uit ging.

Waarden

- Neiman doet in haar werk een beroep op abstracte regels van universalisme en de daarbij behorende moraal. Arendt en zeker Mbembe laten zien dat moraal kan verschuiven en dat we als mensen daarin dus keuzes maken en die keuzes zijn aanstekelijk.
- In weinig tijd ging de Europese mens van een verhaal over verregaande en onontkoombare ongelijkheid naar een nastrevenswaardige gelijkheid in de Franse revolutie en even snel de omgekeerde weg in het imperialisme en het antisemitisme.
- Arendt en Mbembe laten zien dat er keuzes ten grondslag liggen aan die ommekeer en dat ieder mens een stukje van de verantwoordelijkheid voor de keuzes draagt.

Welvaart en economie

De economie heeft net zo min als de natuur een noodzakelijke gang door de geschiedenis en het scheidt ook geen waarden.

Wat door Arendt en Mbembe beschreven wordt is dat een economie die gericht is op winst van eigenaren en aandeelhouders leidt tot een mensheid die alleen kan spreken over gedrag dat wel of niet effectief en succesvol is. Het vertoog over waarden, kunst en zelfreflectie dooft uit. De eersten die daar last van hebben zijn degenen die in dit verhaal 'vernederd' worden of tot objectieve vijand worden gemaakt. Maar uiteindelijk lijden alle mensen aan een gebrek aan menselijke waardigheid.

Arendt is hoopvol dat mensen een innerlijke drijfveer hebben om daartegen in opstand te komen. Mbembe zegt ook dat we juist door onze verschillen naast elkaar te leggen ruimtes gaan creëren die rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid scheppen.

Verandering

- Arendt stelt haar vertrouwen in een in hoge mate abstracte wet en regelgeving,
- Mbembe zet daar indringend zelfonderzoek naast,
- Beide elementen lijken noodzakelijk en staan in deze tijd onder druk.
- Kunst kan helpen om beelden en taal te scheppen die tegenstellingen waaraan we voorbij proberen te groeien kan tonen in de complexiteit en gelaagdheid die nodig is.
- Maar daarnaast zijn er ook stroeve en moeizame gedragsverandering nodig die we eerst doen omdat mensen het afdwingen; Zwarte Piet wordt roetveegpiet, mensen kunnen ook een x in hun paspoort hebben en op het perron klinkt 'goedemorgen reizigers'.

Maieutiek 2023

7

7

Wij en zij

- Alledaags racismisme is, zoals Essed en Tarawally beschrijven, overal.
- Wij en zij hoort bij mensen die in groepen leven, zeker als die groepen de natuurlijke groepsgrootte overstijgen.
- Het onderscheid privé- publiek dat Arendt hanteert houdt geen stand omdat we ondertussen weten dat jong geleerd ook oud gedaan is. Dat betekent dat vroeg mensen elkaar laten ontmoeten helpt. Maar hoe ingewikkeld is dat? Iemand zei tegen mij 'ik zit in een team dat beslissingen moet nemen over uitkeringsgerechtigden, maar niemand van ons kent zo iemand persoonlijk.
- Wantrouwen en oordelen, die er eenmaal zijn, verdwijnen over en weer niet snel.

Maieutiek 2023

8

8

Het is veel erger dan we dachten

- Daders van uitsluiting moeten erkennen dat het veel erger was dan we weten, omdat alle geschiedenis nu eenmaal door overwinnaars wordt geschreven. Feitenonderzoek helpt.
- Te snel doorsteken naar universele principes kan maken dat we voorbij gaan aan de ervaring van de kolossos en dat maakt dat mensen moeten assimileren zonder dat hun onrecht eerst recht wordt gedaan.
- Schaamte en onrecht mogen echter ook niet leiden tot nieuwe vormen van ongelijkheid waarvan we weggijken. De vraag is steeds: is het geluid gedifferentieerd genoeg, doet iedereen mee? Waar ligt de macht en waar is de ruimte voor de onmacht om het recht op gelijkheid te zoeken?

Het gaat veel beter dan we denken

- De samenleving gaat met razendsnelle stappen richting mondialisering.
- Europa is niet meer het middelpunt van de gebeurtenissen.
- Als we zien hoe in de tijd dat Fanon en Arendt schreven nog met zwarten mensen werd omgegaan, of hoe Essed nog werd gediskwalificeerd, is nu er echt veel veranderd.
- De achterhoede gevechten van groepen die ruimte opeisen is van een nieuwe dynamiek; er is een snel veranderde samenstellingen van groepen die tijdelijk belangen en identiteiten delen en ruimte vragen of opeisen.

Maar de dreiging blijft

- Het dreigt weer toe te nemen dat we ons beroepen op teveel weggegeven ruimte voor 'echte Nederlanders' of 'gewone mensen'.
- Dat de politiek zich geroepen voelt om aan dit gevoel toe te geven, om de onoplosbare crisis van deze tijd even voor zich uit te schuiven, is buitengewoon zorgelijk.
- De vraag is hoe we vertrouwen terug kunnen laten keren dat mensen gehoord worden in hun onzekerheid. Het antwoord zou niet mogen zijn dat er specifieke groepen aangewezen worden als schuldig aan het ontstaan van die onzekerheden.

Waarden en welvaart

- Veel debatten en demonstraties gaan over welvaart en bestaanszekerheid. Waarbij bestaanszekerheid gekoppeld raakt aan geld op de bank, maar waar het mensen aan ontbreekt is dat ze zich veilig voelen in een voorspelbare wereld. Om met Arendt te spreken er is veel nieuw plebs.
- De schuld geven aan groepen maakt na alle emancipatie dat die groepen gaan terugduwen vanuit een eigen identiteit. Mbembe zegt leg de verschillen bijeen en verruim rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid. Nieuwe mondiale belangen als ziektes en klimaatproblemen zetten het debat nu op scherp.
- Na jaren waarin welvaart als een meritocratische waarde werd gepresenteerd vraagt dat ook om nieuwe eerwerelden waar mensen perspectief kunnen zien. Menselijke narratieven zijn plooibaar, dat blijkt steeds opnieuw. Of dat goed nieuws is, of niet, hangt af van wat we ervan maken.